

Компаративний аналіз кримінальних субкультур в структурі суспільства

Лекція 3. Неформальні субкультури та соціалізація особистості

План

1. Формування підходів до вивчення субкультур.
2. Субкультура і соціалізація особистості.
3. Смысловая сфера членів неформальної субкультури.

Література:

1. Божок О.І. Феномен субкультури в багатогранності буття культури. Вісник НТТУ «КПІ». Філософія. Психологія. Педагогіка. 2009. Випуск 2. С. 17-20.
2. Мальцев О.В. Введение и итоги предшествующих междисциплинарных исследований. *Scientific Journal «Newsletter on the results of scholarly work in sociology, criminology, philosophy and political science»*. Вестник «Результаты работы ученых: социология, криминология, философия и политология». Ежеквартальный немецкий научный / научно-популярный журнал. 2022. Т. 3. Випуск № 9. С. 15-21.
3. Москаленко Л.Б. Молодежная субкультура и современность. С. 31-35. URL: <http://dspace.nbu.gov.ua/bitstream/handle/123456789/54574/07Moskalenko.pdf?sequence=1>
4. Мужанова Н. В. Психологічні особливості розвитку смислової сфери представників неформальних субкультур. Дис. ... канд.псих.н. (доктора філософії) за спеціальністю 19.00.07 «Педагогічна та вікова психологія». Державний заклад «Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова», Київ, 2021.
5. Рущенко И.П. Изучение криминальной субкультуры: методологические проблемы. Кримінальна субкультура як фактор злочинності: Кримінологічні дослідження: Вип.2. Луганськ : РВВ ЛДУВС, 2008. С. 9-15.
6. Фурман А. Субкультура. Психологія і суспільство. 2011. № 3. С. 187-192.

1. Формування підходів до вивчення субкультур

Дослідники виділяють основні підходи, які розкривають сутність та специфічні риси феномену субкультури. З позицій *системно-динамічного підходу* субкультура сприймається як складна система, якій притаманні перетворення. *Синергетичний підхід* визнає, що взаємодія різних субкультур має хаотичний характер. У цій взаємодії одні субкультури визнаються членами соціальних груп, і посилюються, досягаючи кооперативного ефекту, інші згасають. Відповідно до *генетичного підходу* система духовних цінностей людини ототожнюється із набором генів. *Інформаційний підхід* визначає субкультуру як об'єднані соціальні та інформаційні феномени, а суспільна свідомість формується у процесі передачі соціального досвіду індивідами. *Ієрархічний підхід* виділяє рівні існування культури як

організованої системи, які мають свої відмінності відповідно до найвищого чи нижчого рівня. *Трофічний підхід* виділяє певну ієрархічну структуру, але за принципом ланцюга, в якому верхній рівень розвивається з допомогою нижнього. Трофічні рівні вишиковуються в ланцюг, початком якого є перетворення почуттів людини на розумові образи.

Більшість дефініцій субкультури відштовхуються від змістовного наповнення поняття «культура». **О. В. Корягіна** і **Д. Б. Мустафіна** пропонують таку дефініцію: «*Субкультура* – це спільність людей, чії переконання, світогляд та поведінка відмінні від загальноприйнятих або просто приховані від широких мас суспільства, що і відрізняє їх від більш широкого поняття культури, відгалуженням якої вони є». Всі дефініції розподілялися довкола *двох полюсів: опису субкультури крізь призму змісту культурно-символічних комплексів або крізь спільноту її носіїв*. За **віковим критерієм** виділяються *дитяча, підліткова, юнацька, молодіжна, середньовікова, передпенсіонерська, пенсіонерська субкультури*.

В дослідженні **О.В. Мальцева** можна простежити **діяльнісний критерій** у розумінні співвідношення культури і субкультури. Він зазначає, що є підстави зробити висновок, що знання про те, як навчитися «*здобувати перемогу в сумі поєдинків*» у кримінальному та громадянському житті зосереджений у блоці «культура», а саме в категорії «наука». Однак, цей висновок не є точним без урахування категорії «*установки*». Сукупність поєдинків виступає передумовою та джерелом щоденних викликів людині, що підштовхують її звертатися до певного *досвіду попередніх поколінь*. Цей досвід, з точки зору ефективності, узагальнений у блоці даних «культура», але з низки причин у ХХІ ст. цієї актуальної системної «науки перемагати» не існує. *Таємна частина знання* (та *містифікація*, що прийшла їй на зміну), її містична складова (*соціально-допустимий формат*) не дозволяють сучасній людині знаходити відповіді на питання і завдання, що виникають у процесі життя. Існує не лише категорія «*соціально-допустимої сторони*», але й *андеграунд* (кримінальна субкультура). Їх устрій ідентичний: три ідентичні блока властиві обом форматам. В ході розвитку соціуму, на етапі постмодерністської формації розвитку суспільства, таємна соціальна складова витіснена. Функціональними залишилися такі елементи як культура, субкультура і «сума поєдинків». Сьогодні «сума поєдинків» ніяк не пов'язана з формою культура, зате напряду пов'язана з формою субкультура. Субкультура, в свою чергу, може бути пов'язана з категорією андеграунда «кримінальна субкультура», відмітною рисою якої

є ефективність і якість вирішуваних життєвих завдань. *Кримінальна субкультура покликана безпосередньо формувати і зберігати знання про те, як реалізувати «сумму поєдинків».* «Сума поєдинків» як генератор життєвих завдань є фундаментальною складовою, але людство, керуючись академічною наукою ХХІ ст., не володіє потрібними знаннями, методологіями, логікою і відомостями, з допомогою яких можна було б результативно справлятися із життєвими викликами.

1. Субкультура і соціалізація особистості

Соціалізація – це процес набуття особою соціального досвіду, необхідного для життя в суспільстві. *Культура є багатокомпонентним формуванням, яке має розгалужену систему сполучень на різних рівнях, що сприяє виникненню різних шляхів розвитку особистості.* Вхідження в субкультуру є одним із шляхів становлення особистості, оскільки, приналежність до визначеної групи пов'язана з процесом соціалізації.

Виникнення молодіжної субкультури базується на вікових особливостях її учасників. Дорослі екзистенціальні питання, які виникають у підлітків, створюють сильне відчуття неможливості їх вирішення, а «унікальність» переживань породжують відчуття самотності та пригніченості. В прагненні позбавитися самотності особа здійснює пошук однодумців.

Вивчення ненормативної поведінки молоді було розпочате в 30-50 роки ХХ століття на ґрунті *бандитських угруповань міста Чикаго.* Тоді вперше було застосовано поняття «субкультура» до цих груп людей. Субкультурою визнавалося суспільство, в якому нетипова поведінка розглядалася в якості конформізму чи нонконформізму, й не визнавалася в цілому ні владою, ні державою, ні загально прийнятою культурною спільнотою. Становлення терміну «молодіжна субкультура» відбулося після 50-х років ХХ ст., тоді як його змістовна компонента розширилась і стала охоплювати не лише кримінальні формування, а й культурні явища молодіжних груп. Зміна понятійного апарату була пов'язана зі зростанням добробуту суспільства і появою «*культури тинейджерів*» (нові стилі одягу та музики, а потім і суспільна діяльність та політичні рухи).

В 60 – 70-х роках явище субкультури знайшло відображення в культурних формах, де молодь активно відстоює свою відокремленість і опозиційність загальноприйнятій культурі, що проявилася в таких явищах як *сексуальна революція* (як відповідь на *пуританство*) і *пауцифізм* (у відповідь на мілітаризм) на Заході. В свою чергу, радянська молодь найчастіше

перебувала у контрольованому середовищі *формальної субкультури*: комсомолу, дружин та інших активів або у неформальних течіях: *стиляг* (молодь, яка має можливість долучитися до іноземного культурного простору) та *напівкримінальних люберів* (орієнтованих на витіснення проявів іноземної культури).

Актуальність проблеми впливу субкультури на її учасників зумовлена *зростанням деструктивних спільнот, які пропагують асоціальну поведінку*. **Н. Е. Жданова** виокремила *причини вступу до субкультур*: самовираження, самоствердження, інтерес, цікавість, бажання змінити стиль життя, вплив друзів. Вона виявила наявність *тиску, що здійснюється загальним суспільством на «неформалів»* (членів різних субкультур). Члени субкультурної спільноти не мають можливості соціалізуватися чи адаптуватися у молодіжному суспільстві загально прийнятим способом. Розроблено таку *типологію субкультур*: *романтико-ескапістичні* (*хіпі, толкієністи, ідеалісти*); *гедоністично-розважальні* (*мажори, репери, рейвери*); *кримінально-делінквентні* (*гонники, люгери, ауге*); *анархо-нігілістичні* (*панки*); *екстремістко-політизовані* («*ліві*»-«*праві*»), а також *радикально-деструктивні*.

Функції молодіжної субкультури:

- вирішення структурних проблем молоді на «магічному» рівні, особливо тих, які створені *суперечностями соціально-економічної структури (класові суперечності)*;
- *пропонування нової культури з якої можна відібрати значущі культурні елементи (моду, дозвілля, побутову ідеологію, поведінкові елементи, життєвий стиль)* і таким чином *сформуванню власну ідентичність*, відмінну від заданої соціальними вимогами;
- *альтернатива соціальній реальності*;
- *пропонування осмисленого та значущого способу життя під час дозвілля*;
- *пропонування нових екзистенціальних задач для індивідуального розв'язання*.

Чинники субкультурної активності молоді: *рівень освіченості* (чим вищий рівень, тим нижча активність); *вік* (в процесі дорослішання активність спадає); *місце проживання* (проживання в місті дає більше вибору, село залишається більш традиційним).

А. Кирсанова та А. Литвінова виокремили такі чинники виникнення субкультури: зміна соціальних орієнтирів; переоцінка традиційних цінностей; конкуренція традиційних загальноприйнятих і привнесених інших цінностей; криза й знецінення сучасної культури.

Вплив субкультури на особу має залежити від великої кількості факторів. Упереджене ставлення до субкультур формується, зазвичай, на хибному переконанні більшості в тому, що всі субкультури, так чи інакше, пов'язані з кримінальним світом або сексуальними девіаціями. Субкультура дозволяє реалізувати потребу в спілкуванні, самоствердженні, самореалізації, знижує рівень тривоги. Створивши осередок своєї культури з власною системою цінностей, учасники вчаться вирішувати проблеми, розвиваються, підвищують свій культурний рівень, шукають шляхи самоствердження, розкривають свій потенціал, актуалізують здібності, реалізують плани, які орієнтовані на майбутнє. Все це сприяє активній соціалізації, адаптації до дорослого життя і особистісному розвитку.

3.Смислова сфера членів неформальної субкультури

Представники певної субкультури становлять *культурно-специфічну групу*, яка відрізняється від основної культури за визначеними ознаками: мовою, релігією, звичаями, побутом, мистецтвом. Ментальні відмінності ознак субкультури найчастіше фіксуються в поведінці, свідомості й мові.

Осмисленість життя є вагомою умовою розвитку і життя гармонійної та здорової особистості. Цей феномен полягає в осмисленості трьох часових площин (минулого, ситуативного та майбутнього) з відповідними цілями та переживаннями життя. «*Смисл*» – це прояв ставлення суб'єкта до явищ об'єктивної дійсності, змін середовища, своєї діяльності та вчинків інших, результатів творчості та краси навколишнього світу.

Специфічність субкультури відносно усталеної загальної культури виявляється в кожному окремому випадку: від майже суцільного ототожнення до повного розмежування. Важливість існування визначення явища «субкультури» має особливе значення, оскільки дозволяє виокремлювати існуючі відмінні культури в межах одного суспільства. **В.А. Луков** визначав субкультуру як *спільність людей*. Їх переконання, погляди на життя і поведінку відмінні від загальноприйнятих, або просто приховані від широкої публіки, що відрізняє їх від ширшого поняття культури, відгалуженням якої вони є.

Існування субкультури, як і контркультури, є формою супротиву основній культурі. Відмінні ознаки цього протиставлення проявляються експлуатацією визначених стилів одягу та моделей поведінки. Контркультура орієнтована на самовизначення групи.

Найбільшого поширення набули такі субкультури: *підлітково-молодіжні* змінюють традиційні механізми соціалізації та культивують свою відокремленість; *кримінальні* – створюють стандарти поведінки, що є типовими саме для цього середовища; *релігійні* – орієнтовані на єдність мислення, дисципліну і виконання заявлених догматів.

Організовується субкультура за принципами вікових пріоритетів, гендеру, етносу та, навіть, сексуальних вподобань. Особливістю молодіжної субкультури є невизначеність соціального статусу та активний пошук шляхів розвитку. В межах субкультурного простору особистість має можливість під час дозвілля, без будь-яких ризиків, випробовувати різні дорослі соціальні ролі, а в процесі спілкування програвати сценарії певної соціальної гри.

Динамічний розвиток суспільства виключає можливість соціалізації молоді за рахунок соціального досвіду власної сім'ї, наростає потреба встановлення нових соціальних зв'язків. *Неформальні субкультури виступають в ролі компенсаторного механізму, тому що субкультура відрізняється від дорослої культури яскраво вираженим максималізмом, пошуком ідеалу та ігровою формацією.*

Компоненти смислової сфери членів неформальної субкультури: 1) *потребовий* (сенси, що виникають у рамках потреб людини); 2) *ціннісний* (ціннісні орієнтації в якості найбільш усвідомлених і прийнятих людиною загальних смислів життя); 3) *смисложиттєві орієнтації* (смиловий); 4) *самоактуалізаційний* (реалізує потреби в самоактуалізації, наближеність до самоактуалізованої особистості за осмисленістю життя, наближує людину до розкриття власного потенціалу); 5) *ескапізм* (унікання вирішення проблем і вираженість потреби особистості до зближення, що обумовлює особливості адаптації).